

Lietuvos archeologijos draugija
Lietuvos istorijos institutas
Klaipėdos universitetas

L I E T U V O S

ARCHEO*logija* 34

VILNIUS 2009

Redaktorių kolegija:

- Dr. Andra Simniškytė (ats. redaktorė)
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)
- Dr. Anna Bitner-Wróblewska
(*Valstybinis archeologijos muziejus Varšuvoje, Lenkija*)
- Prof. dr. Rimantas Jankauskas
(*Vilniaus universitetas, Lietuva*)
- Prof. dr. Eugenijus Jovaiša
(*Vilniaus pedagoginis universitetas, Lietuva*)
- Prof. dr. Vladimir Kulakov
(*Rusijos archeologijos institutas, Maskva*)
- Prof. dr. Valter Lang
(*Tartu universitetas, Estija*)
- Doc. dr. Algimantas Merkevičius
(*Vilniaus universitetas, Lietuva*)
- Dr. Tomas Ostrauskas
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)
- Dr. Gintautas Rackevičius
(*Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, Vilnius*)
- Dr. Arnis Radiņš
(*Latvijos nacionalinis istorijos muziejus, Ryga*)
- Dr. Eugenijus Svetikas
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)
- Doc. dr. Valdemaras Šimėnas
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)
- Dr. Vykintas Vaitkevičius
(*Klaipėdos universitetas, Lietuva*)
- Doc. dr. Ilona Vaškevičiūtė
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)
- Dr. Gintautas Zabiela
(*Klaipėdos universitetas, Lietuva*)
- Dovilė Urbanavičiūtė (ats. sekretorė)
(*Lietuvos istorijos institutas, Vilnius*)

Žurnalas registruotas: EBSCO Publishing: Central and Eastern European Academic Source
European Reference Index for the Humanities (ERIH)

KONFERENCIJOS, SEMINARAI

54 seminaras

„PSKOVO IR PSKOVO ŽEMIŲ ARCHEOLOGIJA IR ISTORIJA“

RYTIS JONAITIS, IRMA KAPLŪNAITĖ

2008 m. balandžio 15–17 d. Pskove (Rusijos Federacija) vyko kasmetinis, 54-asis V. Sedovo varðo seminaras „Pskovo ir Pskovo žemiu archeologija ir istorija“. Seminarą organizavo RMA Archeologijos institutas, Pskovo srities valstybinis turizmo ir kultūros komitetas, Pskovo valstybinis jungtinis Istorijos-architektūros ir meno muziejus-rezervatas ir Pskovo archeologijos centras, kurio patalpose ir vyko seminaras. Jau trečią kartą šiame seminare dalyvavo ir Lietuvos istorijos instituto Miestų tyrimų skyriaus archeologai. Šiemet jam atstovavo archeologai Rytis Jonaitis ir Irma Kaplūnaitė. Be to, seminare buvo pristatyta ir to paties skyriaus darbuotojos Oksanos Valionienės stendinis pranešimas.

Seminaro atidarymo proga įžanginius žodžius tarė Pskovo archeologijos centro direktorė archeologė E. Jakovleva bei vieno iš organizatoriu, Pskovo srities valstybinio turizmo ir kultūros komiteto atstovė.

Pirmosios seminaro dienos rytiniai pranešimai buvo skirti Pskovo archeologijai. Jau minėta E. Jakovleva savo pranešime „2007 m. archeologijos kasinėjimai Pskove“ apibūdino 2007 m. kasinėjimų Pskove rezultatus. Glausta forma papasakojo apie 2007 m. Pskovo archeologijos centro vykdytus kasinėjimus tiek pačiame Pskovo senamiesčio centre, tiek Velikajos upės kairiajame krante. Pskove, kaip ir Vilniaus senamiestyje, masiškai vyksta naujos statybos, prieš pradedant

kurias vykdomi archeologijos tyrinėjimai. Pskovo archeologijos centro archeologas A. Michailovas perskaitė bendrą, kartu su kolegėmis E. Jakovleva ir E. Salmina parašytą pranešimą „Pskovo prekybiniai ir kultūriniai ryšiai su Vakaru Europa X–XVII amžiuose remiantis archeologijos duomenimis“. Aptarti Vakarų Europoje pagaminti dirbiniai iš spalvotų metalų, stiklo, gintaro, aptiki archeologinių tyrinėjimų Pskove metu. Prekybinius ryšius atspindėjo Pskove rastos Vakarų Europos monetos bei plombos. M. Kurbanovos iš Novgorodo pranešime „Kai kurios Senosios Rusios istorijos topografijos tyrinėjimų problemos“ atskleista, kaip remiantis topografija ir archeologija atkuriamas Senosios Rusios gatvių tinklas. Pskovo senovės mylėtojas A. Filimonovas pristatė pranešimą „Atsitiktiniai archeologiniai radiniai Pskovo srityje 1940–1970 m.“. Jis papasakojo, kaip peržiūredamas laikraštį „Pskovskaja pravda“ jis atkakliai rinko visas pasitaikančias žinutes apie vykdytus bet kokius žemės darbus (išskyrus archeologinius tyrimus) ir jų metu aptiktus archeologinius radinius. Didžiausią šių atsitiktinių radinių dalį sudarė įvairių laikotarpio lobiai. Pranešėja iš Pskovo V. Žarkova papasakojo apie kartografinius tyrimus pranešime „Pskovo žemiu viduramžių piniginių lobiu topografija“. Naudodamasi įvairiais žemėlapiais ji kartografavo 96 viduramžių piniginius lobius, aptiktus Pskovo srityje. Dar vienas pranešėjas papasakojo apie 1905 metų kasinėjimus

vadinamajame Lapinų kalnelyje – analogiškai vadinosi ir jo pranešimas. Šiuos kasinėjimus vykdė dvarininkas mecenatas Lapinas, kurio iškilią ginę, plačią genealogiją pristatė N. Levinas. Kraštotoyrininkė A. Karzejeva papasakojo apie žymaus archeologo A. Spycino bendražygį ir kolegą, pilkapių tyrinėtoją B. Sivickį „B. Sivickio kasinėjimai Sebežo krašte 1926–1928, 1946–1952 m.“

Po pietų pertraukos pirmasis pranešimą skaitė vienas iš seminaro organizatoriu, archeologas iš Maskvos N. Lopatinas. Jo pranešime „Apie I tūkstantmečio pirmosios pusės paminklus Pskovo srityje“ aptarta atskira archeologinė kultūra, išskirta pagal būdingus objektus – piliakalnius, gyvenvietes. Tyrėja iš Talino M. Aun papasakojo apie archeologinius radinius – dirbinius, pagamintus iš kaulo, – šukas, dėžutes („Kauliniai dirbiniai iš ilgujų pilkapių Rysna–Saare I pilkapyno“). Mokslininkas iš Sankt Peterburgo J. Frenkelis sudomino auditoriją savo pranešimu „Karoliai iš kamerinio palaidojimo 1 Pskove: chronologinis aspektas“. Du diplomus – fiziko ir archeologo turintis tyrinėtojas archeologijoje plačiai taiko įvairius fizinius metodus. Šiame pranešime jis savo tyrimams parinko dar nepakankamai išnagrinėtus objektus – stiklinius karolius, kurie buvo labai prastai pagaminti ir dėl to blogai išlikę. Jie datuojami X a. III–IV ketv. Tyrėjas iškėlė klausimą, kodėl tokios prastos kokybės karoliai aptinkami turtinguose lobiuose? Mokslininko nuomone, veikusi kažkokia stiklinių karolių dirbtuvėlė, kurioje dirbo ne profesionalai, bet mėgėjai, prastai atlikę savo darbą. J. Frenkeliu pavyko susiaurinti karolių chronologiją iki 25 m. ir nustatyti, kad jie buvo gaminami 950–975 m. Kitas pranešimas „Stikliniai karoliai iš Demiano piliakalnio, esančio pietrytinėje Pailmėnės dalyje: charakteristika ir chronologija“, kurį pristatė tyrėjai iš Novgorodo S. Toropovas ir O. Dobrova, pratęsė karolių temą. Šiame pranešime jie papasakojo apie įvairių stiklinių karolių bei biserio gausą šiame piliakalnyje. Chronologiskai karolius ir biseri galima suskirstyti į 2 grupes: VIII–X a. ir XI–XII a., tai sutampa su piliakalnio

gyvavimo periodais. Stiklinių karolių temą užbaigė maskvietė A. Todorova, perskaičiusi pranešimą „Karoliai iš etaloninių paminklų senosios Rusios susidarymo epochoje. Preliminari analizė“. Tyrimui pasirinkti stikliniai ir akmeniniai karoliai, kurie suskirstyti į 3 grupes: aptinkamus visuose paminkluose, dalyje paminklų bei vienetinius egzempliorius.

Po pertraukėlės seminaras tėsė savo darbą. Pirmajį vakaro pranešimą „Odos dirbiniai iš VIII ir IX Petrovskij perkasų Pskove istoriniu ir kultūrinu aspektu“ perskaitė mokslininkas iš Sankt Peterburgo materialinės kultūros istorijos instituto A. Kurbatovas. Aptariamose perkasose identikuota odininko darbo vieta, datuojama XV a. paskutiniu dešimtmečiu – XVI a. I dešimtmečiu, kurioje aptikta apie 39 000 odos dirbinių. Pagal atraižas pavyko nustatyti, kad šalia tuo pačiu metu galėjo dirbti pirštininkas ir batsiuvys. Pastarasis galėjo gaminti karinę avalynę prieš rusų žygį į Livoniją. Nacionalinio Baltarusijos istorijos ir kultūros muziejaus darbuotojas N. Plavinskis pristatė pranešimą „X a. pabaigos–XIII a. kuokos, aptiktos Baltarusijos teritorijoje“. Remdamasis A. Kirpičnikovo sukurtą tipologiją, jis suskirsto višas Baltarusijos teritorijoje aptiktas kuokas, nors jų aptikta labai nedaug. Pskovo archeologijos centro archeologas restauratorius S. Salminas pranešime „Vakarų Europos pavyzdžio šarvų, aptiktų Pskovo kasinėjimuose, detalės“ papasakojo apie negausius šarvų fragmentų radinius, pateikė jų analogijas. Tyrinėtojos iš Maskvos A. Kozlovas pranešime „Metaliniai skulptūriniai paukščių atvaizdai, atrasti Senosios Rusios miestų kasinėjimuose“ dėmesys sutelktas į dekoratyvinius paukščiukus, puošiančius metalinių ąsočių, lempų rankenėles. Rusiškųjų aptikta vos keli egzemplioriai, datuojami XI–XIV a., bet autorė pateikė daug analogijų iš viso pasaulio. J. Frenkelis (Sankt Peterburgas) kartu su kolegomis iš Pskovo, Sankt Peterburgo ir Maskvos R. Podgornaja, E. Salmina ir A. Jakovlevu pristatė dar vieną įdomų pranešimą „XVIII a. porcelianas iš paskutinių metų ka-

sinėjimų Pskove“. Šiame pranešime mokslininkas supažindino seminaro dalyvius su labai įdomiu atradimu. Tyrinėjimų metu buvo aptikti XVIII a. pamatai namo, kuriame, sprendžiant pagal radinius, veikiausiai gyveno žemesnės grandies karininkas. Tačiau tarp tokio rango žmogui būdingų radinių aptikta ir prabangos daiktų – porcelianinių indu fragmentų. Kyla klausimas: iš kur pas jį galėjo atsirasti porcelianiniai indai? Tyrėjai priėjo prie labai intriguojančios išvados – šiame name gyveno kyšininkas, kurį mokslininkas vaizdžiai palygino su kelių policininku! Paskutinį šios dienos pranešimą skaitė archeologas iš Baltarusijos I. Sinčiukas. Savo pranešime „XVIII a. langų stiklas iš Mogiliovo istorinio centro kasinėjimų“ papasakojo apie Mogiliovo rotušės kasinėjimus. Pasak autoriaus, aptiktas stiklas galėjo būti panaudotas ne tik pastato langams stiklinti, bet ir rotušės vidaus interjerui puošti.

Pirmos dienos vakare organizatoriai svečius pakvietė į furšetą, kurio metu seminaro dalyviai galėjo tiesiogiai pabendrauti neoficialioje aplinkoje.

Antrosios seminaro dienos rytiniai pranešimai buvo skirti menotyrininko ir paveldosaugininko A. Komečiaus atminimui. Seminaro svečiai buvo trumpai supažindinti su A. Komečiaus veikla, jo vardo fondo įkūrimo detalėmis. Be to, buvo pranešta apie A. Komečiaus premijos „Už visuomeninę poziciją saugant kultūros paveldą“ įsteigimą.

Pranešimą „Dar kartą apie ikonas, priskiriamas Varvaros cerkvės ikonų tapytojui“ skaitė buvęs A. Komečiaus kolega menotyrininkas iš Maskvos L. Lifšicas. Ižymi Pskovo tyrinėtoja istorikė I. Labutina pristatė temą „Šv. Nikolajaus vienuolynai Zaveličje (teritorija Pskove, kairiajame Velikajos upės krante. – Aut. past.)“. Pagal istorinius šaltinius ji nustatė, kur galėjo būti vienas ar kitas šio šventojo vienuolynas, kurių pastatymo laikotarpis dar konkrečiai nenustatytas. Netiesioginiai duomenys rodo, kad senesnis yra Šv. Nikolajaus vienuolynas, vadintamas Nikola ot Kožy. Dailėtyrininko iš Maskvos V. Sarabjanovo

pranešimas „Globėjų atvaizdai Snietogorsko vienuolyno soboro sienų tapyboje“ buvo papildytas gausia iliustracine medžiaga su analogijomis iš Graikijos bei Turkijos. Paveldosaugininkė iš Pskovo I. Golubeva papasakojo apie tai, kaip saugomas Pskovo istorinio centro kultūrinis paveldas. Miestas suskirstytas į dvi lygiavertes pagal svarbą zonas: viduramžių ir XIX a. miestą, kurių kiekvienai taikomas atitinkamas apsaugos režimas. Istorikė V. Ochotnikova pranešime „Rašytiniai šaltiniai apie Spaso-Jelizarovo vienuolyno ikonas“ papasakojo klausytojams apie visus jos aptiktus rašytinius šaltinius, kuriuose minimos dvi šio vienuolyno ikonas.

Po pietų Pskovo archeologijos centro direktoriė E. Jakovleva seminaro svečius supažindino su nauja šio centro muziejaus ekspozicija, kurioje pristatomi paskutinių kasinėjimų Pskove radiniai.

Po ekskursijos seminaras buvo tėsiamas. Novgorodo archeologai E. Toropova, P. Kolosnycinas ir I. Voronkovas supažindino su archeologiniais tyrimais prie Šv. Minos cerkvės Senojoje Rusijoje. Apie šiuolaikinių technologijų taikymą archeologijoje bei architektūroje papasakojo M. Kiseliova ir D. Borisenko iš Pskovo. Jų pranešime „Architektūriniai-archeologiniai matavimai naudojant elektrinius lazerinius prietaisus (trimatės trigonometrijos metodas)“ pristatyti tiksliuju prietaisu naudojimo galimybės. Gausios Estijos delegacijos atstovai pristatė 3 pranešimus: A. Kriiska – „Nauji duomenys apie Pečioros krašto vakarinės dalies apgyvendinimą“, H. Valk – „Estijos pilakalniai ir kunigaikščio Jaroslavo žygis prie Peipaus ežero“; M. Smirnova – „Pietryčių Estijos pilkapytai. Jų išsidėstymas landšafte“.

Paskutinę seminaro dieną pradėjo J. Stepanova iš Tverės, pristatydama pranešimą „Senovės Rusios aukštutinės Volgos pilkapiai: pylimų konstrukcijos ir palaidojimų įrengimo ypatumai“. Ji papasakojo apie pilkapių plėsimus (taip pat aktualius ir Lietuvai!). Pilkapių įrengimas ypatingas tuo, kad jų sampiluose aptinkamos medinės konstrukcijos ne tik rentininės, bet ir kombinuotos iš

rastų bei lentų – savotiška namų imitacija. Nuo-latinė Pskovo seminaro dalyvė kalbininkė L. Kostiučiuk iš Pskovo pranešime „Etimologijos ir istorijos tyrimai „vandens“ leksikos ir frazeolo-gijos srityje siekiant realijų suvokimo“ pasakojo apie hidronimus, jų palyginimus bei analogijas. Is-torikas iš Pskovo J. Kirilovas pristatė temą „Apie kai kuriuos metrologinius pavadinimus Pskovo muitinės knygose“. Jis apžvelgė dokumentus, ku-riuose nurodytos įvairių prekių, pvz., avikailių, kai-nos. Archeologas iš Sankt Peterburgo P. Sorokinė supažindino su naujausiais tyrimais prie Ochto upės. XVII–XVIII a. prie upės žiočių stovėjusi di-delė pilis. Vietovė labai drėgna, todėl gerai išliku-si organika, ypač medienė. Su archeologinių duomenų pagalba pavykė nustatyti pilies gyny-binių griovių sistemą ir jų įrengimą. Dar du pranešimai buvo skirti naujausiems Vilniaus tyri-nėjimams. Archeologas R. Jonaitis pranešime „Naujausi tyrinėjimai „Civitas Rutenica“ terito-rijoje Vilniuje: preliminari rezultatų analizė“ pa-pasakojo klausytojams apie XIV a. vid. stačiatikių kapines bei Kristaus gimimo cerkvės lokalizacijos problemą. Archeologė I. Kaplūnaitė pristatė 2005–2007 m. tyrimų Vilniaus rotušės aikštėje me-džiagą, aptartą pranešime „Numizmatinė ir sfra-gistinė medžiaga iš Rotušės aikštės: Vilniaus prekybos aspektai XV–XVII a.“. Pranešimą – „Chronologiniai Suomijos viduramžių istorijos as-pektai – pajūrio ir upių pakrančių prekyba ir ur-banizacijos pradžia“ skaitė M. Suchonen iš

Suomijos. Sankt Peterburgo universiteto moksli-ninkas V. Sobolevas pranešime „Novgorodo tipo diržai XI–XII a.“ pagal specifinius skydų formos apkalėlius nustatė šio tipo gaminių paplitimą Šve-dijoje ir Gotlande bei įrodė, kad Gotlande aptiki diržai yra Novgorodo tipo diržų analogijos, paga-mintos vietinių meistrų. Seminarą užbaigė istori-kas iš Sankt Peterburgo A. Selinas, pristatęs nuotaikingą 1618 m. istoriją „Feldmaršalas Julen-jelmas ir jo raštai, išsiuisti į Pskovą 1618 m.“.

Be visų skaitytų pranešimų, seminaro svečiams buvo pristatyti ir stendiniai pranešimai, tarp ku-rių – didelio kolegų iš Pskovo susidomėjimo su-laukęs O. Valionienės pranešimas „XIV a. Vilniaus planinė-erdvinė struktūra pirminio rel-jefo tyrimų duomenimis“. Kitus stendinius pra-nešimus taip pat pristatė B. Korotkevič iš Sankt Peterburgo – „Akmeninės antropomorfinės sta-tulos, esančios šalia Podoroževkos kalno, tyrimų 2007 m. rudenį rezultatai“, kolegos iš Minsko N. Zdanovič ir I. Sinčiuk „Buitiniai keraminiai in-dai iš Mozyriaus piliavietės“, L. Cheapost iš Tali-no „Duomenys apie Izborsko miesto apylinkių gyventojų ūgi XI–XV a.“.

Seminare baigiamajį žodį tarė vieni iš semi-naro organizatoriu N. Lopatinas ir B. Charlašovas. Jie padėkojo seminaro dalyviams už įdomius pra-nešimus, pasidžiaugė vis platesne seminaro daly-vių geografija bei priminė, kad kiti, 2009 metai bus jubiliejiniai – V. Sedovo įkurtam seminarui su-kaks 30 metų!